

*Тетяна Ткаченко,
Гліб Ткаченко
(Переяслав-Хмельницький)*

ФОРМУВАННЯ МЕРЕЖІ ДИТЯЧИХ ПРИТУЛКІВ ВІДОМСТВА ІМПЕРАТРИЦІ МАРІЇ В УКРАЇНІ В ХІХ СТ.

Сучасні підходи до вирішення проблем соціального захисту дітей, які становлять одну з найменш захищених верств населення, обумовлюють актуалізацію дослідження питань, пов'язаних з громадськими та державними добродійними установами, що функціонували в Україні за часів Російської імперії. У статті аналізується процес формування в Україні у ХІХ ст. мережі дитячих притулків відомства імператриці Марії, з'ясовується роль громадськості у заснуванні та функціонуванні цих закладів опіки над неповнолітнім. Розвинуто думку, що створення дитячих притулків і сирітських будинків, які перебували у віданні відомства імператриці Марії, стало одним із проявів громадського піклування над знедоленими дітьми в Україні у ХІХ ст. У формуванні системи опіки дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківського піклування, дитячі притулки відомства імператриці Марії відігравали провідну роль. Їх діяльність, що перебувала під постійним наглядом опікунств та місцевої влади, була спрямована не лише на забезпечення необхідних умов для утримання підопічних, але й на надання їм релігійного і морального виховання, а також загальноосвітніх і професійних знань.

***Ключові слова:** дитячі притулки, заклади опіки, опікунство, відомство установ імператриці Марії, благодійність, допомога.*

Відродження різних форм благодійності на сучасному етапі розвитку українського суспільства, створення різноманітних благодійних організацій потребує звернення до історичних традицій доброчинності минулого, з метою дослідження та використання досвіду прояву різних форм громадської опіки.

Сучасні підходи до вирішення проблем соціального захисту дітей, які становлять одну з найменш захищених верств населення, обумовлюють актуалізацію дослідження питань, пов'язаних з громадськими та державними добродійними установами, що функціонували в Україні за часів Російської імперії.

Тема громадської благодійності викликає постійний інтерес дослідників. Починаючи з ХІХ ст., науковці висвітлювали загальні проблеми благодійності, державну систему захисту населення [4], займалися пошуком витоків благодійності на Русі та встановлювали періодизацію її історії, вивчали основні напрямки благодійності [15]. Сучасні наукові розробки проблем благодійності представлені працями Ю.Гузенка [6], О.Доніка [9], Т.Курінної [14] та ін., які досліджують становлення і розвиток органів державної опіки, громадських доброчинних об'єднань та благодійну діяльність окремих сімей чи осіб. Окремий пласт праць, присвячених історії притулків, становлять праці дослідників А.Савочки [18], В.Кульчицької [13] та ін.

Метою статті є висвітлення процесу створення дитячих притулків відомства імператриці Марії в Україні у ХІХ ст. та визначенні ролі громадськості у заснуванні та функціонуванні цих закладів опіки над неповнолітніми.

У ХІХ ст. на території України існували виховні заклади інституції – приюти «в'єдомства учрежденій Императрицы Маріи», метою створення яких було утримання дітей-сиріт обох статей різного походження, надання їм релігійного і морального виховання, а також загальноосвітніх і професійних знань.

Дитячі притулки відомства імператриці Марії були започатковані у 1839 р., після прийняття Миколою І «Положення про дитячі притулки», що поклало початок створенню системи установ для піклування про дітей бідняків. У столичних містах притулками завідували особливі ради, а в губерніях та повітах – опікунства. Нагляд за всіма притулками здійснював Комітет головного піклування дитячих притулків, до складу якого входили видатні державні

діячі.

Заклади опіки дітей облаштовувалися за взірцем «Будинку опіки трудящих», який був відкритий у 1833 р. відомим благодійником А.М.Демидовим. Мета відкриття «Будинку опіки трудящих» визначалася як «бідним особам жіночої статі вільного стану надати способи до виробництва рукодільних робіт, за допомогою яких вони могли б чесним і корисним чином здобувати утримання собі і своїм родинам» [7, с.52]. У закладі постійно проживало 50-60 жінок та щодня приходило на роботу 150-275. Робітниць годували кілька разів у день, постачали інструментами і матеріалами для роботи. Функціонування цього закладу виявило гостру потребу в організації опіки над дітьми, яких матері залишали на час своєї роботи. А тому на їх прохання при «Будинку опіки трудящих» було відкрите спеціальне відділення – «дитяча кімната», призначення якого полягало у наданні «тимчасової денної опіки дітям матерів, які працювали в «Будинку опіки трудящих» [7, с.57]. Перших вихованців «дитячої кімнати» налічувалося всього 17 осіб – 6 хлопчиків та 11 дівчаток, але вже через рік кількість дітей перевищувала сотню осіб, не враховуючи тих, хто залишався у кандидатах на місце вихованця через нестачу потрібних приміщень. Цей приклад прояву турботи про дітей з бідних сімей став взірцем для наслідування по всій території Російської імперії у XIX ст.

Першими наслідувачами благодійної ініціативи А.М.Демидова стали купець Санкт-Петербурга В.Г.Жуков та графиня О.Г.Лаваль, які у 1838 р. відкрили у місті декілька закладів опіки дітей. Притулки з'явилися здебільшого на окраїнах Санкт-Петербургу, де зосереджувалася найбільша кількість бідного населення столиці Російської імперії. Ці дитячі притулки, включаючи й притулок А.М.Демидова, у 1838 р. увійшли до складу одного відомства. Одночасно, за розпорядженням Миколи I, був створений комітет Головного опікунства дитячих притулків під безпосереднім заступництвом дружини імператора Олександри Федорівни. Повноваження комітету включали загальне завідування справами дитячих притулків, як вже існуючих, так і створених надалі на всій території Російської імперії, а також розробка проекту положення про їх діяльність.

«Положення про дитячі притулки» було затверджене та опубліковане 27 грудня 1839 р. [4, с.34]. Прийняте положення регулювало діяльність притулків опіки дітей бідних сімей, які функціонували на кошти громадської благодійності за безпосередньої підтримки з боку держави. Кошти, які надходили від приватних пожертвувань, зосереджувалися та розподілялися Головним опікунством на потреби кожного притулку, діяльність яких перебувала під державним контролем.

В Україні перші притулки для дітей відомства імператриці Марії були відкриті у 40-х рр. XIX ст. У грудні 1840 р. дитячий притулок у Катеринославі прийняв перших вихованців у кількості 37 осіб, які щодня відвідували заклад. Відсутність у притулку спальних кімнат не дозволяла дітям перебувати у закладі цілодобово. З відкриттям у 1859 р. потрібних приміщень, вихованці перейшли на повне утримання в притулку, де знаходили допомогу і діти-сироти, і діти, позбавлені батьківської опіки [2, с.129].

За фінансової підтримки місцевого дворянства, з 1841 р. розпочав свою діяльність дитячий притулок для дівчат у м. Старобільську Харківської губернії. Заклад щорічно отримував благодійну допомогу у розмірі 500 крб., що дозволяло надавати денну опіку 50 вихованкам [2, с.160].

У 1842 р. в Україні відкрилися відразу два притулки для дітей відомства імператриці Марії. Один з них знаходився у Чернігові, діяльність якого стала можливою завдяки клопотанням губернського опікунства. Вихованцями Чернігівського притулку для дітей ставали дівчатка, які знаходилися на повному утриманні притулку. Дитячий притулок функціонував на кошти, зібрані губернським опікунством, та на приватні пожертвування. Частина коштів з основного капіталу закладу з часом була асигнована на будівництво в Чернігові дерев'яного театру, за умови перерахування на користь притулку прибутків від спектаклів. Однак, фінансування закладу опіки дітей не було достатнім, а тому не рідко виникали гострі потреби у коштах для дітей. Серед губернських дитячих притулків відомства імператриці Марії Чернігівський притулок був найменш матеріально забезпеченим. Це призводило до неодноразових звернень до головного

опікунства відомства імператриці Марії про виділення з основного капіталу необхідних коштів для зростаючих потреб притулку.

Іншим закладом опіки для дітей, що відкрився в Україні у 1842 р., став Харківський дитячий притулок. На його відкриття були зроблені приватні пожертвування, найбільше з яких надійшло від графа В.В.Орлова-Денисова – 10 000 асигнаціями (понад 2,8 тис. крб. сріблом) [4, с.64]. Притулок був розрахований на 30 осіб і лише на денне перебування бідних дітей віком від 3 до 10 років, різних станів християнської віри. Нічліжне відділення на 15 ліжок з'явилося у притулку у 1860 р., що дозволило здійснювати опіку над дітьми-сиротами. Навчання вихованців сплачували почесні члени губернського опікунства дитячих притулків у вигляді членського внеску розміром 65 крб. за кожную дитину [2, с.160]. Деякі дівчатка виховувалися на стипендії приватних благодійників та міської громадськості.

У Полтавській губернії діяв лише один дитячий притулок відомства імператриці Марії. Він відкрився у Полтаві у 1844 р. на благодійні кошти та кошти, отримані від організації концертів та лотерей. Притулок був денним закладом опіки, хоча і мав у своєму розпорядженні невелике спальне приміщення на 6 осіб, яке використовували у виключних випадках. Пізніше, у 1876 р. кількість місць спального приміщення збільшилася до 12, а в 1887 р. ця кількість досягла вже 17 ліжок, що дозволило опікунству притулку залишати дітей-сиріт у закладі до досягнення ними сімнадцяти років [2, с.145]. Для вихованців притулку викладалися як загальні навчальні дисципліни, так і практичні заняття з різних ремесел та рукоділля.

Дитячі притулки відомства імператриці Марії існували і в Києві. У квітні 1845 р. притулок для дітей було відкрито з нагоди дня народження російського імператора Олександра III. Олександрівський притулок був розрахований на 50 хлопчиків та дівчат. У перші роки своєї діяльності притулок здійснював лише денну опіку над дітьми. У 1848 р. епідемія холери у місті обумовила потребу в облаштуванні при притулку сирітського відділення, яке у 1850 р. було переведене до Маріїнського дитячого притулку. Потреба Олександрівського дитячого притулку у сирітському відділенні тривалий час залишалася невирішеною. І лише у 1854 р. притулок перейшов на цілодобове піклування над дітьми, що стало можливим через відкриття необхідних приміщень.

Олександрівський притулок не отримував державного фінансування і нестача коштів на утримання закладу в такому режимі роботи неодноразово змушувала попечителів закладу переглядати свої можливості піклувальної допомоги. Благодійна підтримка закладу надійшла від приватних пожертвувань, що забезпечило подальшу діяльність закладу з надання опіки над дітьми.

У липні 1845 р. у Києві, за ініціативи графині Г.Меліної, відкрився Маріїнський дитячий притулок. Деякий час притулок розміщувався в орендованих приміщеннях. На потреби притулку міська Дума виділила земельну ділянку, де на кошти меценатів Терещенків і було збудовано приміщення дитячого притулку. Він був розрахований на утримання та навчання 50 вихованців, які вивчали арифметику, грамоту та нескладні ремесла. Рівень навчання притулку дозволяв продовжити отримання освіти у гімназіях.

У 1882 р., за ініціативи міської думи Києва та з нагоди 25-річчя правління імператора Олександра II на честь його імені, у місті був відкритий ще один дитячий притулок. На придбання приміщення для притулку та його початкове облаштування були задіяні приватні кошти благодійників. Притулок опікувався виключно над хлопчиками підліткового віку, які перебували у закладі на повному утриманні. Навчання вихованців притулку здійснювалося за програмою двокласних училищ. Поряд із загальними навчальними дисциплінами, вихованцям проводилися й заняття з музики, що надавало можливість здібним випускникам продовжувати своє музичне навчання. Так, наприклад, у 1889 р. попечителі притулку двох своїх випускників за «настільки видатні здібності» рекомендували їх на навчання у Консерваторії [15, с.69].

Дитячі притулки Києва існували за рахунок відсотків з капіталів опікунств, членських внесків почесних членів і старшин, благодійних коштів, фінансової підтримки Київської міської думи та губернської земської управи. Зокрема, на утримання дитячого притулку імені імператора Олександра II Київська міська дума виділяла кошти у розмірі 5 000 крб. щорічно

[4, с.79].

Найбільша кількість дитячих притулків відомства імператриці Марії у XIX ст. діяла у Херсонській губернії. Перший з них – Олександрівський – відкрився в Одесі у листопаді 1847 р. Початковий внесок на відкриття притулку надійшов від місцевого купецтва, яке для потреб дитячої опіки збило 1500 крб. Ще 7 000 крб. було зібрано міським опікунством притулку [4, с.82]. Як і більшість подібних закладів, Олександрівський дитячий притулок спершу надавав лише денну опіку над дітьми, але збільшення кількості осиротілих дітей в країні через епідемію холери у 1848 р. обумовила необхідність розширити притулок та відкрити у тому ж році нічліжне відділення. Таким чином, у притулку здійснювалася денна опіка над дітьми, батьки яких не мали змоги їх утримувати у належних умовах, та цілодобова опіка над дітьми-сиротами, які перебували у закладі на повному утриманні.

У 60-х рр. XIX ст. в Одесі було відкрито ще два заклади опіки для дітей – Маріїнський дитячий притулок та дитячий притулок імені імператриці Марії Федорівни. Перший з них відкрився у січні 1861 р. на кошти Одеського міського опікунства і був розрахований на забезпечення денної опіки дівчаток. Сирітське відділення притулку відкрилося лише у 1878 р. виключно для дівчаток. Хлопчики мали змогу перебувати у притулку на денній формі утримання. Одеський дитячий притулок імені імператриці Марії Федорівни розпочав свою діяльність у лютому 1867 р. як денний заклад для дівчаток. З роками цей заклад опіки за кількістю вихованок перетворився на один із найбільших в Україні, маючи у своєму розпорядженні і сирітське відділення, і кулінарну школу, що відкрилася у 1874 р. На початок XX ст. кількість вихованок дитячого притулку імені імператриці Марії Федорівни становила 135 осіб [2, с.161].

З 1852 р. розпочав діяльність Миколаївський дитячий притулок для дівчаток в Херсоні. Незначна кількість перших вихованців притулку постійно зростала і в 1860 р. при закладі відкрилося сирітське відділення. З цього часу притулок діяв як заклад опіки закритого типу, надаючи повне утримання своїм вихованкам.

Дитячий притулок відомства імператриці Марії функціонував також і в м. Єлизаветград Херсонської губернії. Свою діяльність він розпочав у липні 1871 р. за ініціативи та підтримки міської думи, яка на потреби опіки малолітніх дітей-сиріт щорічно виділяла з бюджету міста кошти у розмірі 2 000 крб. [2, с.161]. Вихованцями закладу ставали діти обох статей, які на вимогу міської думи перебували на повному утриманні притулку. Дитячий притулок був розрахований на 30 дітей, кількість яких з роками зросла до 50 осіб, завдяки збільшенню надходжень від міської думи на утримання закладу до 4 000 крб. на рік.

Події Кримської війни значно прискорили вирішення питання про відкриття дитячих притулків у Таврійській губернії. В історії заснування першого дитячого притулку зазначалося, що «мешканці Севастополя, під впливом страху поспіхом залишали місто і в цій метушні багато хто з них розгубили своїх малолітніх дітей, яких згодом, разом з пораненими, було перевезено через бухту до північної частини міста; звідти доставлено до Сімферополя та розміщено у шпиталі. Поява п'ятьох жалюгідних крихіток, невідомо чийх, звернула увагу С.П.Мансурова, колишнього уповноваженого великого князя Костянтина Миколайовича» [2, с.151]. Ці діти на деякий час були розміщені у приватних помешканнях. Згодом за таких складних обставин у місті був створений тимчасовий притулок, де діти-сироти та діти, що загубили своїх батьків отримували прихисток та опіку.

Активну участь у створенні благодійного закладу для дітей проявила дружина військового губернатора М.В.Адлерберга Г.М.Адлерберг, іменем якої згодом було названо перший дитячий притулок Таврійської губернії. Завдяки її зусиллям для притулку були зібрані необхідні кошти, що дало змогу винайняти приміщення та прийняти до закладу перших вихованців. У 1857 р. притулок увійшов до відомства імператриці Марії і його діяльність з того часу перебувала під наглядом Таврійського губернського опікунства. Клопотаннями опікунства дитячий притулок отримав у своє володіння будинок, що належав Чорноморському військовому відомству. Однак, через непристосованість та обмеженість площі приміщень, він був переданий в оренду, а дитячий притулок розмістився у придбаному за підтримки опікунства власному будинку. До

закладу приймалися хлопчики та дівчата віком від трьох до 16 років, які, поряд з релігійно-моральним вихованням здобували також професійні вміння. Хлопчики навчалися теслярству, ремонту взуття, а дівчатка опановували основи швацького ремесла. На території дитячого притулку існували сад та город, де вихованці мали змогу вивчати основи садівництва і городництва. Багато уваги в закладі приділялося й вивченню шкільних дисциплін. Після відкриття на кошти відомого державного і громадського діяча А.Я.Фабра у 1864 р. Сімферопольського притулку для хлопчиків, який з 1873 р. також перебував у відомстві імператриці Марії, дитячий притулок графині Г.М.Адлерберг опікувався виключно дівчатками.

До закладів опіки дітей відомства імператриці Марії відносився і дитячий притулок у Керчі. Він був заснований у 1874 р. Керченським жіночим благодійним товариством. У притулку існувало відділення для малюків та підкинутих дітей. Гостра нестача коштів на облаштування закладу позначилася на окремих особливостях його діяльності. Вихованці притулку віком до трьох років змушені були залишатися з матерями у своїх помешканнях, а функції притулку при цьому зводилися виключно до здійснення нагляду за цими дітьми. Діти, яким виповнювалося три роки, переходили вже на повне утримання притулку. Керування діяльністю притулку здійснювалося Керченським міським опікунством, яке було засноване у 1878 р. Дитячий притулок у Керчі отримувал матеріальну допомогу від міської думи та таврійського губернського земства.

У Волинській та Подільській губерніях також функціонували дитячі притулки. У Житомирі він відкрився 22 жовтня 1872 р., де на повному утриманні перебувало 33 вихованця та ще 5 хлопців стали його постійними відвідувачами. Загальна сума витрат на притулок становила близько 9 000 крб. [2, с.127]. Кам'янець-Подільський дитячий притулок розпочав діяти з 1882 р. Через недостатню суму коштів, зібраних місцевим губернським опікунством, кількість вихованців притулку, які перебували на повному утриманні, у перші роки становила лише 16 осіб [15, с.65]. З 1883 р. окремі приміщення притулку були передані в оренду Олександрівському народному училищу, що надало можливість старшим вихованцям притулку навчатися разом з учнями цього училища. А тому функції притулку надалі полягали у «морально-релігійному вихованні своїх підопічних та підготовці дітей молодшого віку до майбутнього навчання в училищі» [2, с.145].

За підтримки відомого українського благодійника І.Г.Харитоненка його дружина Н.М. Харитоненко у 1888 р. відкрила у Сумах притулок для дівчат з багатодітних сімей і дівчат-сиріт. Для притулку засновниця пожертвувала свою садибу і капітал у розмірі 150 000 крб. [4, с.71]. Заклад, що отримав ім'я засновниці, перебував у підпорядкуванні Сумського повітового опікунства. Дитячий притулок був розрахований на 50-60 дівчат, умовою утримання дівчат-сиріт визначалося їх християнське віросповідання та бажано місцеве походження. Вихованки притулку навчалися грамоти, арифметики, а в 16-17 років виходили із закладу підготовленими до служби в багатих родинах гувернантками, економками, покоївками або ж влаштовувались у майстерні модистками чи кравчинями.

Наприкінці XIX ст. дитячий притулок з'явився у м.Олександрівську Катеринославської губернії. Його відкриття у 1896 р. було розраховане на забезпечення цілковитого піклування над 30 дівчатками-сиротами, кількість яких вже через рік зросла до 50 осіб. У зв'язку з цим, приміщення притулку були розширені. Дитячий притулок перебував під наглядом повітового опікунства, як і Олександрівський дитячий притулок у м.Новомосковську. Останній розпочав свою діяльність у 1859 р. на благодійні кошти. Дитячий притулок у м.Новомосковську володів капіталом у розмірі 7 000 крб., що дозволяло надавати опіку дівчаткам-сиротам [2, с.129].

Створення та діяльність дитячих притулків і сирітських будинків, що перебували у віданні відомства імператриці Марії, стало одним із проявів громадського піклування над знедоленими дітьми в Україні у XIX ст. У формуванні системи опіки дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківського піклування, дитячі притулки відомства імператриці Марії відігравали провідну роль. Їх діяльність, що перебувала під постійним наглядом губернських й повітових опікунств та місцевої влади, була спрямована не лише на забезпечення необхідних умов для утримання підопічних, але й на надання їм релігійного і морального виховання, а також

загальноосвітніх і професійних знань.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Апарина И. И. Государственное и частное призрение детей в дореволюционной России / И.И. Апарина, В.М. Попов. – М., 2000. – 95 с.
2. Благотворительная Россия. История государственной, общественной и частной благотворительности в России: В 2 т. – СПб., 1901. – Т. 1, ч. 2. – 264 с.
3. Власов П.В. Благотворительность и милосердие в России / П. В. Власов. – Москва: Центрполиграф, 2001. – 443 с.
4. Георгиевский П. И. Призрение бедных и благотворительность / П.И. Георгиевский. – СПб., 1894. – 118 с.
5. Гребцова И. С. Становление государственного попечительства и общественной благотворительности в Одессе в конце XVIII – 60-е гг. XIX ст. / И. С. Гребцова, В. В. Гребцов. – Одесса : Астропринт, 2006. – 320 с.
6. Гузенко Ю. І. Становлення і діяльність громадських благодійних об'єднань на Півдні Українив другій половині XIX – на початку XX ст. (на матеріалах Херсонської губернії) / Ю.І. Губенко. – Миколаїв : Вид-во «Іліон», 2006. – 232 с.
7. Дмитриев М. Н. Дома трудолюбия / М.Н. Дмитриев. – Спб., 1900. – 271с.
8. Дмитрієнко М. Благодійність як атрибут громадянського суспільства: історія і сучасність / М.Дмитрієнко // Розбудова держави. – 1994. – №6. – С. 37–44.
9. Донік О. М. Благодійність в Україні (XIX – початок XX ст.) / О. М. Донік // Український історичний журнал. – 2005. – № 4. – С. 159–177.
10. Задачи Ведомства детских приютов // Вестник благотворительности. – 1898. – № 9. – С. 7–15.
11. Ковалева С. Благотворительная деятельность в России на рубеже XIX – XX вв. в отечественной историографии (с 1917 г. по настоящее время) / С.Ковалева // Исторична панорама. – 2009. – Вип. 9. – С. 131–135.
12. Кононова Т. Б. Очерки истории благотворительности: учеб. пособие/ Т.Б. Кононова. – М.: Дашков и К, 2006 – 240 с.
13. Кульчицька О. В. Благодійні товариства м. Миколаєва наприкінці XIX – на початку XX століття // Наукові записки. – Том 20. Спеціальний випуск : у двох частинах. – Частина 1 / Національний університет «Кієво-Могилянська академія». – С. 197–201.
14. Курінна Т. Історико-культурні передумови становлення ідеї милосердя й благодійності / Т. Курінна // Вісник Національної академії державного управління. – 2007. – № 2. – С. 283–295.
15. Максимов Е. Д. Особые благотворительные ведомства и учреждения / Е.Д. Максимов. – СПб., 1903. –139 с.
16. Отчёт по ведомству приютов, состоящих под непосредственным высочайшим их императорских величеств покровительством. – СПб.: Типография Киришбаума, пл. д. М-ва Финансов, 1903. – 79 с.
17. Отчетъ Кіевскаго губернскаго попечительства дѣтскихъ пріютовъ вѣдомства учреждений имп. Маріи за 1912 год. – Кієвъ: изд. Попечительства, 1913. – 59 с.
18. Савочка А. Н. Благотворительные заведения Симферополя XIX – начала XX века / А. Н. Савочка // Историческое наследие Крыма. – 2007. – № 18. – С. 150 – 156.

REFERENCES

1. Aparina I. I. Gosudarstvennoe i chastnoe prizrenie detey v dorevolyutsionnoy Rossii / I.I. Aparina, V.M. Popov. – M., 2000. – 95 s.
2. Blagotvoritelnaya Rossiya. Istoriya gosudarstvennoy, obshchestvennoy i chastnoy blagotvoritelnosti v Rossii: V 2 t. – SPb., 1901. – T. 1, ch. 2. – 264 s.
3. Vlasov P.V. Blagotvoritelnost i miloserdiye v Rossii. – / P. V. Vlasov. – Moskva: Tsentr-poligraf, 2001. – 443 s.
4. Georgiyevskiy P. I. Prizrrenie bednykh i blagotvoritelnost. / P. I. Georgiyevskiy. – SPb., 1894. –

118 s.

5. Grebtsova I. S. Stanovlenie gosudarstvennogo popechitelstva i obshchestvennoy blagotvoritelnosti v Odesse v kontse XVIII – 60-e gg. XIX st. / I. S. Grebtsova, V.V. Grebtsov. – Odessa : Astroprint, 2006. – 320 s.
6. Guzenko Yu. I. Stanovlennya i diyalnist gromadskykh blagodiynykh obyednan na Pivdni Ukrayini v drugiyi polovyni XIX – na pochatku XX st. (na materialakh Khersonskoyi guberniyi) / Yu. I. Guzenko – Mykolayiv : Vyd-vo «Ilion», 2006. – 232 s.
7. Dmitriyev M. N. Doma trudolyubiya / M. N. Dmitriyev. – SPb., 1900. – 271 s.
8. Dmytriyenko M. Blagodiinist yak atrybut gromadyanskogo suspilstv: istoriya i suchasnist / M. Dmytriyenko // Rozbudova derzhavi. – 1994. – №6. – S. 37–44.
9. Donik O. M. Blagodiinist v Ukrayini (XIX – pochatok XX st.) / O. M. Donik // Ukrayinskyi istorychnyi zhurnal. – 2005. – № 4. – S. 159–177.
10. Zadachi Vedomstva detskikh priyutov // Vestnik blagotvoritelnosti. – 1898. – № 9. – S. 7–15.
11. Kovaleva S. Blagotvoritel'naya deyatelnost v Rossii na rubezhe XIX – XX vv. v otechestvennoy istoriografii (s 1917 g. po nastoyashcheye vremya) / S. Kovaleva // Istorychna panorama. – 2009. – Vyp. 9. – S. 131–135.
12. Kononova T. B. Ocherki istorii blagotvoritelnosti: yчеб. Posobiye / T.B. Kononova. – М.: Dashkov i K, 2006 – 240 s.
13. Kulchytska O. V. Blagodiini tovarystva m. Mykolayeva napykintsi XIX – na pochatku XX stolittya // Naukovi zapysky. – Tom 20. Spetsyalnyi vypusk: u dvokh chastynakh. – Chastyna 1 / Hatsionalnyi universytet «Kyievo-Mogylyanska akademiya». – S. 197–201.
14. Kurinna T. Istoryko-kulturni peredumovy stanovlennya idei myloserdya i blagodiinosti / T. Kurinna // Visnyk Hatsionalnoi akademii derzhavnogo upravlinnya. – 2007. – № 2. – S. 283–295.
15. Maksymov E. D. Osobyе blagotvoritelnye vedomstva i uchrezhdeniya. / E.D. Maksymov. – SPb., 1903. – 139 s.
16. Otchet po vedomstvu priyutov, sostoyashchikh pod neposredstvennym vysochayshim ikh imperatorskikh velichestv pokrovitelstvom – SPb.: Tipografiya Kirshbauma, pl. d. M-va Finansov, 1903. – 79 s.
17. Otchet Kievskago gubernskago popechitelstva detskikh priyutov vedomstva uchrezhdeniy imp. Marii za 1912 god. – Kiev: izd. Popechitelstva, 1913. – 59 s.
18. Savochka A. N. Blagotvoritelnye zavedeniya Simferopolya 19 – nachala XX veka / A. N. Savochka // Istoricheskoye naslediyе Kryma. – 2007. – № 18. – S. 150 – 156.

Ткаченко Т., Ткаченко Г. Формирование сети детских приютов ведомства императрицы Марии в Украине в XIX в.

Современные подходы к решению проблем социальной защиты детей, которые составляют одну из наименее защищенных слоев населения, обуславливают актуализацию исследования вопросов, связанных с общественными и государственными благотворительными учреждениями, которые функционировали в Украине во времена Российской империи. В статье анализируется процесс формирования в Украине в XIX в. сети детских приютов ведомства императрицы Марии, выясняется роль общественности в создании и функционировании этих учреждений опеки над несовершеннолетним. Развита мысль, что создание детских приютов и сиротских домов, находившихся в ведении ведомства императрицы Марии, стало одним из проявлений общественного попечительства над обездоленными детьми в Украине в XIX в. В формировании системы опеки детей-сирот и детей, оставшихся без родительской опеки, детские приюты ведомства императрицы Марии играли ведущую роль. Их деятельность, которая находилась под постоянным наблюдением опекунства и местной власти, была направлена не только на обеспечение необходимых условий для содержания подопечных, но и на предоставление им религиозного и нравственного воспитания, а также общеобразовательных и профессиональных знаний.

Ключевые слова: детские приюты, учреждения опеки, опекунство, ведомство учреждений императрицы Марии, благотворительность, помощь.

Tkachenko T., Tkachenko G. Formation of a network of orphanages of the Department of Empress Maria in Ukraine in the XIX century.

Current approaches to social welfare of children, who are the most vulnerable segment of the society, determine the timeliness of research issues related to public and state charitable institutions that had been functioning in Ukraine at times of Russian Empire. The article analyzes the process of formation in Ukraine in XIX century network of orphanages of the Department of Empress Maria, it turns out the role of the public in the establishment and operation of these institutions guardianship of minors. An idea is developed that creation of child's shelters and orphan houses, being in a conduct the department of empress Maria, became one of displays of public patronage above the deprived of one's share children in Ukraine in XIX of century. The Orphanages Ministry of Empress Maria played a leading part in the formation of trusteeship system for orphans and children left without parental care. Their work, which was constantly under the supervision of the provincial guardians and local government, was aimed not only to providing the necessary conditions for the maintenance of mantees, but also to provide them with religious, ethical, general and professional education.

Keywords: children's orphanages, institutions of guardianship, custody, the Department of institutions of Empress Maria, charity, help.

Одержано 12.12.2013